ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΒΕΪΚΟΥ
Λέκτωρ Κοινωνικής Ανθρωπολογίας
τ. Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

ΣΟΥΕΛ … ο βουβός κυματισμός της συνείδησης και της μνήμης

Καλησπέρα σας.

Έχω μεγάλη χαρά που σας παρουσιάζω απόψε την Ιωάννα Καρυστιάνη, μία από τις σημαντικότερες μορφές της σύγχρονης ελληνικής λογοτεχνίας, έναν πολυτάλαντο άνθρωπο με ενεργητική συμμετοχή σε ποικίλα καλλιτεχνικά πεδία, όπως θα δείτε. Γι' αυτό χρωστώ χάρη στην δραστήρια συμπολίτισσά σας, την φίλη και συνάδελφο Μαρία Τσαγκαράκη, που με προσκάλεσε στην αποψινή εκδήλωση.

Ο τίτλος του λόγου που σας απευθύνω, Ιωάννα Καρυστιάνη, «ο βουβός κυματισμός της συνείδησης και της μνήμης» είναι δικός σας, απόσπασμα από μία συνέντευξή σας (Εφημ. Μακεδονία, Δεκ 17, 2007): τα σα εκ των σων, γιατί αληθινά νομίζω ότι αποτελεί το μύχιο χαρακτηριστικό όλου του έργου σας: ένα υπόκωφο κύμα, θρεμμένο από απελπισία και δύναμη, ογκώνεται σιγά σιγά, βουβά αλλά καταλυτικά, μέσα από την πλοκή των μύθων, για να εκτιναχθεί, απροσδόκητα και συχνά μοιραία, με την λύση του τέλους –μια «απαλή τραγωδία», όπως είπε για το «Σουέλ» ειδικά, μία άλλη σπουδαία δημιουργός, η Κική Δημουλά.

Αλλά ας αρχίσουμε με λίγα βιογραφικά :

Η Ιωάννα Καρυστιάνη γεννήθηκε στα Χανιά της Κρήτης από γονείς Μικρασιάτες. Σπούδασε νομικά. Ασχολήθηκε, εκτός από την συγγραφή, με το σκίτσο και την εικονογράφηση. Δούλεψε στην εφημερίδα "Ριζοσπάστης", στα περιοδικά "Τέταρτο", "Ένα", "Εικόνες", και σε ξένες εφημερίδες. Εμφανίστηκε για πρώτη φορά στη λογοτεχνία το 1994, με τη συλλογή διηγημάτων "Η κυρία Κατάκη". Ακολούθησε το μυθιστόρημα "Μικρά Αγγλία" που τιμήθηκε με το Κρατικό Βραβείο Μυθιστορήματος το

1998 και ήταν υποψήφιο για το Ευρωπαϊκό Αριστείο Λογοτεχνίας και για το λογοτεχνικό βραβείο Balkanika. Το μυθιστόρημά της "Κουστούμι στο χώμα» έλαβε το βραβείο μυθιστορήματος του περιοδικού "Διαβάζω" το 2001. Το μυθιστόρημά της «Σουέλ» έλαβε, για δεύτερη φορά, το Κρατικό βραβείο Μυθιστορήματος το 2007. Είναι παντρεμένη με τον σκηνοθέτη Παντελή Βούλγαρη και μητέρα του Αλέξανδρου και της Κωνσταντίνας Βούλγαρη.

Η εργογραφία της αναλυτικά περιλαμβάνει τα εξής:

1. Βιβλία με σκίτσα

Ένα σκίτσο στο τσεπάκι, Αθήνα, Αίολος, 1980

Με γκρι και γκρίζο, Αθήνα, Αίολος, 1987

2. Video-clip

Αντικατοπτρισμοί, Αθήνα, 1993

Σκίτσα και κολάζ για τον τελευταίο δίσκο του Μ.Χατζιδάκι

3. Διηγήματα

Η κυρία Κατάκη, Αθήνα, Καστανιώτης, 1995

4. Μυθιστορήματα

Μικρά Αγγλία, Αθήνα, Καστανιώτης, 1997

Κουστούμι στο χώμα, Αθήνα, Καστανιώτης, 2000

Ο άγιος της μοναξιάς, Αθήνα, Καστανιώτης, 2003

Σουέλ, Αθήνα, Καστανιώτης, 2006

5. Κινηματογραφικά Σενάρια

Νύφες, 1999 , Παραγωγή Μ.Σκορτσέζε, Σκηνοθεσία Π.Βούλγαρης

Estrella, 2000, Διασκευή του βιβλίου της Ν.Ναχμία "Ρέινα, ένα παιδί στο γκέτο της Θεσσαλονίκης", Παραγωγοί Κ.Γαβράς & Μ.Ray, Σκηνοθέτης Π.Βούλγαρης

Ψυχή βαθιά, 2009 , Παραγωγός Γ.Ιακωβίδης, Σκηνοθέτης Π.Βούλγαρης

Μεταφράσεις των έργων της έχουν γίνει στα γερμανικά (Die Frauen von Andros , μτφ. Norbert Hause, Εκδόσεις Suhrkamp), στα ιταλικά (L' isola dei gelsomini , Vestito in terra, μτφ. Maurizio de Rosa, Crocetti Editore), στα γαλλικά (La petite Angleterre, μτφ. Michel Volkovitch, Editions du Seuil), ενώ διηγήματα από την συλλογή Η Κυρία Κατάκη έχουν κυκλοφορήσει σε ανθολογίες στην Τσεχοσλοβακία, Ιταλία, Γερμανία και Βουλγαρία.

Μία σύντομη περιήγηση στα έργα της:

Στα διηγήματα της ΚΥΡΙΑΣ ΚΑΤΑΚΗ μας αφηγούνται τις ιστορίες τους ένας αρχαιολόγος, ένας θαυμαστής των αεροπόρων, μία οραματίστρια της επανάστασης, άνθρωποι σπασμένοι και σπαραχτικοί μας παρασέρνουν στην χαμηλόφωνη απελπισία τους. Οι λύσεις που δίνουν είναι γνώριμες: ένα παιδί, το Κόμμα, η τεχνολογία, η τέχνη, το όνειρο, τα όνειρα... Είναι κοντινοί μας άνθρωποι, που μπορούμε να τους αγκαλιάσουμε και να κλάψουμε μαζί τους.

Στην ΜΙΚΡΑ ΑΓΓΛΙΑ (εδώ η παρομοίωση που αναφέρεται στην Άνδρο είναι ένας μεγεθυντικός χαρακτηρισμός για την νησιωτική κοινωνία) θαλασσοφαγωμένοι άντρες και γυναίκες ταξιδεύουν επί μία εικοσαετία στους μεγάλους ή ασήμαντους πλόες της ζωής από την Άνδρο στο Μπουένος Αιρες και από κει στο λευκό διώροφο των Σαλταφέρων που σαν απλωμένο τουλπάνι έσταζε τους ήχους του έρωτα που ρήμαξαν ζωές.

Στο ΚΟΥΣΤΟΥΜΙ ΣΤΟ ΧΩΜΑ ο πρωταγωνιστής που έφυγε στην Αμερική στα δεκαπέντε του και δεν πολυμιλάει για τα παλιά, επιστρέφει στο χωριό του απροειδοποίητα, ψάχνοντας κάποια Μάρω με μιαν ελιά σα δάκρυ στην πίσω μεριά της γάμπας και αναρωτιέται πώς είναι το βλέμμα του ανθρώπου τη στιγμή που παίρνει μια μοιραία απόφαση. Γιατί το βλέμμα των ανθρώπων είναι το πιο αντιπροσωπευτικό στοιχείο της ταυτότητάς τους. «Όταν κοιτάξεις τα μάτια του ανθρώπου απέναντί σου, ακόμη κι αν δεν μιλήσει, εκεί θα δεις και θα διαβάσεις πολύ περισσότερα», λέει η Ιωάννα

Καρυστιάνη, «τα μάτια είναι πολύ πυκνογραμμένα πάντοτε κι εγώ νομίζω ότι μπορώ εκεί να διαβάσω κάποια πράγματα».

Στον ΑΓΙΟ ΤΗΣ ΜΟΝΑΞΙΑΣ μοναχικοί ήρωες και πάλι σέρνουν στα νησιώτικα στενά τα πυρετώδη βλέμματά τους, καθώς βασανίζονται από τις αναμνήσεις και τις ανεκπλήρωτες επιθυμίες τους. Χτίζουν μιαν ερωτική ιστορία με σκηνικό και ουσία την παραίτηση και τη μοναχικότητα που οδηγούν στον εσωτερικό εγκλεισμό ως το μόνο ασφαλές καταφύγιο. Ένας κόσμος που έχει ανάγκη να αγαπήσει ξανά, με κάθε τίμημα, τη ζωή που συνεχίζεται, όπως λέει αυτό το τρυφερό βιβλίο που προβάλλει την αγάπη μέσα από τη μοναχικότητα.

Στο ΣΟΥΕΛ έχουμε μιαν άλλη μοναξιά: ο καπετάνιος φεύγει συνέχεια μακριά από τη στεριά, από την οικογένειά του,, από τα αγαπημένα αλλά και λησμονημένα του πρόσωπα. Σπίτι του είναι πλέον το καράβι, ο τόπος όπου αναμετριέται με τις μνήμες του, το καταφύγιο όπου διαφυλάσσει ερμητικά κλεισμένα τα μυστικά του. Αυτό είναι το μόνο μέρος απ' το οποίο μπορεί και παρακολουθεί τη σιωπηλή πορεία του να χαράσσεται ερήμην του˙ τη μοναξιά του συντροφιά με το σουέλ: τον βουβό κυματισμό του ωκεανού.

Η θάλασσα είναι για την Ιωάννα Καρυστιάνη το ιδανικό σκηνικό για να περιγράψει κανείς συναισθήματα μοναξιάς και μοναχικότητας. Η θάλασσα και το καράβι εμπεριέχουν το ταξίδι στους ωκεανούς, αλλά και στη ζωή που μπορεί να είναι και ένα εσωτερικό ταξίδι, μέσα στην ψυχή, στην καρδιά και στο μυαλό. Ο βουβός κυματισμός του ωκεανού είναι ο βουβός κυματισμός της συνείδησης, της μνήμης των ανθρώπων που αναμετρώνται με τη ζωή, με τα προβλήματα, με τις σχέσεις τους, που διαρκώς παλεύουν για κάτι καλύτερο. «Αγαπώ τους ναυτικούς ξεκάθαρα, λέει η Ιωάννα Καρυστιάνη, τελεία και παύλα. Με γοητεύουν, παθιάζομαι, τους ερωτεύομαι, τους

λατρεύω, με ιντριγκάρουν σαν προσωπικότητες που δεν έχουν καμία σχέση με τον εξωτισμό, με την τουριστική εκδοχή του ταξιδιού».

Ένα μακρύ θαλασσινό ταξίδι είναι το σκηνικό και στις ΝΥΦΕΣ, όπου εφτακόσιες γυναίκες, το 1922, στοιβάζονται στην Γ' θέση του υπερωκεάνιου που θα τις πάει στην Αμερική, εκεί που τις περιμένουν άγνωστοι άντρες. Στο μπαουλάκι τους έχουν ένα οικογενειακό νυφικό και φωτογραφία του γαμπρού για την αναγνώριση. Στις είκοσι μέρες του ταξιδιού συμβαίνουν πολλά. Στη ζωή για όλους μας υπάρχει ένας έρωτας που δεν θα ξεχάσουμε ποτέ. Οι ΝΥΦΕΣ είναι ένα πολύσημο ταξίδι. Βίωμα βάναυσης αποκοπής από τη θερμή φωλιά των παιδικών και νεανικών χρόνων. Βίωμα απώλειας του ελάχιστου αλλά και μέγιστου αγαθού, να μιλάει και να ακούει κανείς τη μητρική του γλώσσα. Είναι όμως και προσδοκία για καθημερινό φαΐ και μεροκάματο. Είναι και σωσίβιο για τον φτωχόκοσμο που ναυάγησε στις φουρτούνες της πολύπαθης εποχής και του τόπου. Γιατί δεν γίνεται κανείς να ξεχάσει ό,τι αφήνει πίσω του. Ο καθένας κουβαλάει τον γενέθλιο τόπο, την παιδική του ηλικία, τα πράγματα που τον έχουν αγγίξει, που τον έχουν διαμορφώσει, που τον έχουν χαρακτηρίσει. Τα κουβαλάει εφ' όρου ζωής μ' έναν τρόπο ανεξερεύνητο και ανεξάντλητο, που μόνο η λογοτεχνική μαστοριά μπορεί να φωτίσει και να φέρει στην επιφάνεια, λειτουργώντας σαν ένας ελεύθερος πλάγιος λόγος που μεταφέρει ταυτόχρονα τον λόγο του ήρωα και τον λόγο του αφηγητή και έτσι αφήνει στον αναγνώστη να βρει τις κρυφές σκέψεις και τα κίνητρά τους και να επιλέξει με ποιον θα ταυτισθεί κάθε φορά.

Η Ιωάννα Καρυστιάνη ξεγυμνώνει και ανατέμνει τους ήρωες της αλλά με βαθιά κατανόηση και αποδοχή. Δεν τους εκθέτει απροστάτευτους ή αδικαίωτους στα μάτια μας, δεν τους εγκαταλείπει, όπως λέει, σαν να μην αντέχει να τους προσθέτει κι άλλα χτυπήματα σ' αυτά που θέτει από μόνο του το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο της πλοκής που εξελίσσεται δραματικά. Πρόκειται για τραγικούς ήρωες, με το αρχαιοελληνικό νόημα του όρου, που αγωνίζονται ενάντια στο αναπόδραστο μιας

μοίρας που έταξαν οι ίδιοι στον εαυτό τους. Θέλουν μα δεν μπορούν να την υπερβούν και η λύτρωση, που πάντα έρχεται τελικά, προοιωνίζει τον θρίαμβο της ζωής που συνεχίζεται σε πείσμα και προς ανατροπή των ορίων και των διλημμάτων που προκύπτουν από τις συχνά αδιέξοδες ανθρώπινες σχέσεις.

Η ατμόσφαιρα που πλάθει στα έργα της η Ιωάννα Καρυστιάνη δεν είναι τις περισσότερες φορές εφησυχαστική και ευχάριστα αναγνώσιμη. Πάλλεται όμως από ζωή, είναι αληθινή και πραγματική και αισιόδοξη εντέλει, αφού οι πικραμένοι άνθρωποι είναι στο βάθος οι πιο αισιόδοξοι, καθώς αφήνουν τα χειρότερα πίσω τους. Σε όλα τα βιβλία της υπάρχει μια φωτεινή έκβαση ακόμη και στις πιο σκοτεινές ψυχικές περιπέτειες των ηρώων. Παντού υπάρχει η γλύκα της συμφιλίωσης, η γενναιοφροσύνη της συγγνώμης, η ευλογία της πιο ώριμης αντιμετώπισης του εαυτού, του άλλου, των ανθρώπινων σχέσεων, των κοινωνικών καταστάσεων... «Ο συγγραφέας», όπως μας εξήγησε ο Γκαμπριέλ Γκαρσία Μαρκές, δουλεύει με την πραγματικότητα, ένα υλικό τόσο σκληρό όσο και το ξύλο». Και είναι πράγματι σκληρό το υλικό με το οποίο χτίζει τις πραγματικότητές της η Ιωάννα Καρυστιάνη, γιατί εστιάζει στις πιο αδύναμες πλευρές των ανθρώπων, όχι απαραίτητα από πεσιμιστική ή σκεπτικιστική διάθεση αλλά από μια βαθιά πεποίθηση ότι η ανθρώπινη ευγένεια δεν είναι πάντα δεδομένη ή σταθερή, μόνο προκύπτει από τα παιχνίδια των περιστάσεων και αυτό που την κάνει συγκινητική και πολύτιμη είναι ακριβώς η αστάθεια και η ευθραυστότητά της.

Ποτέ οι άνθρωποι δεν είναι μόνο θαρραλέοι ή μόνο ηττοπαθείς, μόνο γενναίοι ή μόνον χωρίς κουράγιο. Ο ίδιος άνθρωπος είναι πότε έτσι και πότε αλλιώς, ανάλογα το πώς τα φέρνει η ζωή. Αλλά το συναρπαστικό μέσα στην πορεία της ζωής είναι ότι πρέπει να δίνεις χρόνο και να αποκαλύπτεις και τις άλλες πλευρές που έχει ο καθένας και να προσπαθείς να ερευνήσεις τα "γιατί" και τα "διότι". Η απάντηση δεν είναι ποτέ εύκολη, γιατί οι άνθρωποι δεν είναι μονοδιάστατοι. Εκείνο που έχει τελικά σημασία είναι οι σχέσεις, και οι παροδικές ακόμη, των ανθρώπων, το σμίξιμο, το αγκάλιασμα και

η προσωπική επαφή. Η συνάντηση είναι η προϋπόθεση και το τέλος μαζί του ταξιδιού και τα ταξίδια στα οποία μας παρασύρει η Ιωάννα Καρυστιάνη μπορεί να φέρνουν αποχωρισμούς αλλά μας οδηγούν μακρύτερα σε μια κατάφαση της ζωής που δεν τελειώνει ποτέ. Οι ανατροπές που αναστατώνουν τη ζωή των ηρώων της, αλλά μαζί και των αναγνωστών της, είναι το κόστος που πληρώνει κανείς για να παραμένει ζωντανός.

Γι' αυτό και με τα έργα της η Ιωάννα Καρυστιάνη διευρύνει την κατανόησή μας για την ανθρώπινη κατάσταση επειδή αποκαλύπτει την βαθύτερη ουσία της που είναι ακριβώς οι ευτελείς όψεις, τα παράδοξα και οι αντινομίες της ζωής μας.

Καλαμάτα, 8 Μαΐου 2010